

مؤلفه‌های اثرگذار بر تدریس اثربخش معلمان (مطالعه مورد: معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی شهر تهران)

صابر عبدالملکی^{۱*}، حسن ملکی^۲ و لیلا فرجامند^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
۲. استاد گروه برنامه‌ریزی درسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۳. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

معلمان برای اثربخش بودن باید بر دانش و مهارت‌های موردنیاز جهت دستیابی به اهداف آموزشی آگاهی و تسلط داشته باشند تا بتوانند آن‌ها را در زمان مناسب و به شیوه‌ای مطلوب به کار گیرند. هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش برای معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی است. روش پژوهش کیفی و مبتنی بر رویکرد پدیدارشناسی است. روش نمونه‌گیری هدفمند بوده و طی آن معلمان پایه پنجم ابتدایی شهر تهران که شرایط نمونه مورد نظر را داشتند با استفاده از مصاحبه نیمه ساختارمند و اکتشافی، مورد مصاحبه قرار گرفتند و با رسیدن به اشباع نظری یافته‌ها تعداد نمونه پژوهش به ۱۹ نفر رسید. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل موضوعی داده‌های ۷ مرحله‌ای کلایزی (۱۹۸۷) استفاده شد. نتایج حاصل از پژوهش مبین شش مولفه؛ ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی معلمان، ویژگی‌های تخصصی، مهارت‌های تدریس، ارزشیابی آموزشی، کنش روان‌شناسانه و مدیریت کلاس معلمان در تدریس اثربخش است.

نشریه علمی

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

دوره ۱۶، شماره ۱، پیاپی ۲۹
بهار و تابستان ۱۳۹۸
صص: ۱۳۵-۱۲۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۱/۲۲

مقاله پژوهشی

Journal of

Training & Learning Researches

Vol. 16, No. 1, Serial 29

Spring & Summer
2019

pp.: 123-135

کلیدواژه‌ها: تدریس اثربخش، یاددهی-یادگیری، معلم، دوره ابتدایی.

*Email: s.abdolmalaki@gmail.com

مقدمه

ابعاد چندگانه است و آنچه تدریس اثربخش را تشکیل می‌دهد، وابسته به یک تعریف از اهداف تدریس است [۱۰]. تی آل [۱۱] معتقد است که تدریس اثربخش مستلزم فراهم آوردن "مجموعه‌ای از مواد، شرایط، ابزار، مشوق، فرایندها، و جایگزین‌های دیگری است که پتانسیل‌های بیشتری دارند که به پیشبرد اهداف مدرس (و گاهی دانشجویان) کمک کنند [۱۱]. تدریس یادگیری اثربخش به عنوان تدریسی که بر یادگیرندگان و یادگیری آن‌ها تمرکز دارد، شناخته می‌شود. به طور کلی تدریس اثربخش دو جز اصلی دارد: جزء اول مربوط به مجموعه‌ای از مهارت‌ها و روش‌های حرفه‌ای است که در طی تحقیقات مشخص شده‌اند و جزء دوم زمینه‌ای است که تدریس اثربخش در آن اتفاق می‌افتد [۱۲].

علی‌رغم اهمیت و جایگاه تدریس اثربخش برخی از مفسران تعلیم و تربیت انسانی بر این باورند که تدریس یک فرایند شخصی و ویژه‌ای است که تجزیه و تحلیل مهارت‌های سازنده آن بیش از حد پیچیده است و نمی‌توان به راحتی برای آن الگوها و مؤلفه‌هایی تعیین کرد لازم به ذکر است گفته شود که این‌ها تفسیر نادرستی از تدریس اثربخشی در کلاس درس است چراکه تدریس با تعاملات پویا بین معلم و فراگیر سروکار دارد و معلم اثربخش نسبت به تفاوت‌های فردی شاگردان حساس و پاسخگو است و از روش‌های تدریس متنوع استفاده می‌کند [۱۳]. ویژگی یک معلم است که می‌تواند موجب تسهیل فرآیند آموزش شده و حتی نقص کتب درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران کند یا برعکس، بهترین موقعیت و موضوع تدریس را با عدم توانایی در ایجاد ارتباطی مطلوب به محیط غیر فعال و غیر جذاب تبدیل نماید [۱۴]. کیریایدس^۹ و همکاران [۱۵] پیشینه‌ی مرتبط با تدریس را خلاصه کردند و عنوان کرده‌اند که معلمان اثربخش می‌توانند کمیت کافی آموزش رافراهم سازند، کلاس درس را سازمان بدهند و مدیریت کنند، به طور اثربخشی از زمان آموزشی استفاده کنند، مواد تدریس را سازمان ببخشند، به دانش‌آموزان تمرین و فرصت کاربرد بدهند، و جو خوب کلاسی را ایجاد کنند و دانش کافی در مورد موضوع، آموزش، باورهای تدریس، و خودکارآمدی دارند [۱۵].

البته تدریس معلم در کلاس درس همیشه اثربخش نیست هرچند که مدرس از نظر محتوایی در رشته مورد تدریس مسلط و به روز باشد، اما بسیار از آن‌ها دانش

دنیای آموزش و پرورش امروز، نقطه توجه خود را از تدریس^۱ به یادگیری^۲ معطوف کرده است. این نوع نگرش، یادگیری را محور و پایه همه برنامه‌ها، سیاست‌ها و خط مشی‌های آموزشی قرار می‌دهد و لازمه آن نیز توجه به تدریس اثربخش^۳ و کارآمد است [۱]. تدریس فرایندی است که انجام دادن موفق و اثربخش آن منوط به داشتن مجموعه‌ای از توانمندی‌ها و مهارت‌های عمومی است که همگان با دارا بودن آن می‌توانند تدریس موفق را محقق سازند [۲]. امروزه روش‌های نوین در تدریس بر مبنای نظریه‌ها و پژوهش‌های تربیتی ارائه شده است تا به کمک آنها معلم بتواند این فرایند را هرچه بهتر به سوی کسب اهداف آموزشی سوق دهد [۳]. معلم بعنوان عنصر اصلی در فرایند تدریس برای ارائه یک تدریس مطلوب می‌بایست همزمان مجموعه‌ای از دانش‌ها و مهارت‌ها را به طور هنرمندانه با یکدیگر ترکیب کرده و با به کارگیری آن‌ها تدریس اثربخش را طراحی و در کلاس ارائه کند [۴]. به منظور تدریس مؤثر، معلمان باید دانش کافی درباره فراگیران، موضوع تدریس و نیز روش‌های تدریس مناسب داشته باشند [۵].

اصطلاح تدریس گرچه در متون علوم تربیتی مفهومی آشنا به نظر می‌رسد ولی اکثر مدرسان و مجریان برنامه‌های درسی به ندرت بامعنی و ماهیت درست آن آشنایی دارند [۶]. برای بیان مفهوم تدریس اثربخش (موفق^۴) شناخت مفاهیم تدریس، تدریس خوب^۵ و تدریس باکیفیت^۶ امری ضروری است. اصطلاح تدریس اگرچه در متون علوم تربیتی مفهومی آشنا به نظر می‌رسد اکثر معلمان و مجریان برنامه‌های درسی به ندرت با معنی و ماهیت درست آن آشنایی دارند [۷]. تدریس فرایندی علمی و پیچیده‌ای است که از پیش توسط معلم برنامه‌ریزی و طراحی شده است که به وسیله معلم در کلاس درس اجرا و پیاده می‌شود و هدفشان ایجاد تعامل و درگیری میان فراگیران با موضوعات و مطالب درسی مورد یادگیری است [۸]. تدریس موفق تدریسی است که یادگیری‌های موردنظر را به دست می‌آورد. یعنی تدریسی که در آن فراگیران در حد قابل قبولی دانش و مهارت‌های مورد تدریس توسط معلم را کسب نمایند [۹]. مارش^۸ [۱۰] معتقد است، تدریس یک فعالیت پیچیده متشکل از

^۱ Quality Teaching^۷ نگاه به تدریس جنبه موفقیتی دارد یعنی تدریس باید به یادگیری منجر شود.^۸ Marsh^۹ Kyrialides^۱ Teaching^۲ Learning^۳ Effective Teaching^۴ Successful Teaching^۵ Good Teaching

موثر پرداختند که یافته‌ها پژوهش ۱۰ مولفه اثربخش در تدریس را بیان کرد. انگیزه، شیوه تدریس، بیان، ابزارهای به کار رفته، طرح مشخص، ممتاز بودن، فرآورده، واکنش فراگیران، انسجام، تفکر، فلاحی و رستمی [۲۴] در پژوهشی به بررسی نقش هوش هیجانی در اثربخشی تدریس معلمان در مدارس راهنمایی شهر شیراز پرداختند که برای تدریس اثربخش سه مولفه حمایت عاطفی، حمایت آموزشی و سازماندهی کلای را در نظر گرفتند. رحمانی [۲۵] در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر اثربخشی تدریس از دیدگاه معلمان دوره متوسطه شهر تبریز پرداخت که یافته‌ها نشان داد از دیدگاه دبیران مولفه‌های تدریس اثربخش عبارتند: مهارت‌های تدریس، تجارب معلم، دانش کلی تربیتی معلم، مهارت‌های ارتباطی معلم، دانش مربوط به محتوای موضوع درسی.

هاویتا و همکاران^۲ [۲۶] چهار بعد برای تدریس اثربخش پیشنهاد می‌نمایند که عبارتند از: علاقه و اشتیاق، روشنی مطالب، سازماندهی، و جو مثبت کلاس درس. نیکولس^۳ [۲] تدریس موفق را متأثر از سه متغیر اساسی می‌داند که عبارت است از:

۱. متغیرهای زمینه‌ای^۴: به ویژگی‌هایی که در آن زمینه فعالیت‌های یادگیری و کارهای تدریس ایجاد می‌شود مربوط است و شامل مواردی نظیر شخصیت مدرس، ویژگی‌ها و ماهیت دانشجو است.

۲. متغیرهای فرایندی^۵: به ویژگی‌هایی مرتبط است که در آن سخنرانی (تدریس) رفتار یادگیرنده و تکالیف یاددهی - یادگیری اتفاق می‌افتد و باید به نتایج مطلوب یادگیری منجر شود.

۳. متغیر نتیجه^۶: به نتایج یادگیری به دست آمده از تدریس معطوف است. [۲].

رینک و هال^۷ [۲۷] در پژوهشی مولفه‌های تدریس اثربخش را شامل زمان یادگیری آموزگاری، نقش‌های مدیریتی، ارتباطات و مهارت‌های تدوین محتوا توسط معلم بیان می‌کنند. اسکیلر^۸ [۲۸] در مطالعات خود به مدلی با چهار عامل در تدریس اثربخش دست یافت که عبارتند از ارائه بازخورد فوری و بلافاصله، آموزش به منظور تسلط بر حفظ و افزایش رفتارهای مطلوب، برنامه‌ریزی برای تعمیم آنها، ارائه بازخورد به عملکرد معلمان در موقعیت کلاس درس. کلاسن

محدودی درباره نظریه‌ها و الگوهای تدریس دارند [۱۶]. معلمان اثربخش به صورت معلم موفق به دنیا نمی‌آیند بلکه برای اثربخش بودن باید دانش و مهارت‌های مورد نیاز جهت دستیابی به اهداف آموزشی مورد نظر را داشته باشند و نیز بتوانند آن‌ها را در زمان مناسب و به شیوه مطلوب و مورد انتظار به کار گیرند [۱۷]. لوندن^۱ [۱۸] معتقد است که به منظور افزایش کیفیت تدریس مدرسان، ضروری است که مدرسان از فاکتورها و ملاک‌های مرتبط با توسعه حرفه‌ای خود به عنوان یک مدرس آگاه شوند [۱۸]. شناسایی عوامل مؤثر بر تدریس اثربخش، اولویت بندی این عوامل و همسو ساختن آنها در جهت تقویت تدریس، می‌تواند زمینه بهبود فرآیند یادگیری در کلاس درس را فراهم آورد [۱۹]. برای رسیدن به این هدف نیازمندیم اول اینکه تدریس نیازمند یک مجموعه از مهارت‌ها و رویه‌های خاص است که توسط پژوهش‌هایی شناسایی شده‌اند و دوم آن که تدریس باید بتواند به نیازهای بافت و زمینه خاص توجه داشته باشد [۲۰].

پژوهش‌های بسیاری برای تعیین ویژگی‌ها و مؤلفه‌های تدریس اثربخش انجام گرفته است که می‌تواند شاخص‌های قابل استفاده‌ای برای اثربخش کردن تدریس را برای معلمان فراهم آورد. حبیبی [۲۱] در پژوهشی به بررسی بررسی نشانگرهای تدریس اثر بخش در آموزش ابتدایی از دیدگاه معلمان استان لرستان پرداختند. در این پژوهش برای تدریس اثربخش پنج مولفه طراحی تدریس، اجرای تدریس، مدیریت کلاس، نظارت و ارزشیابی از نظر معلمان ابتدایی در نظر گرفته شده بود. سبحانی‌نژاد و زمانی‌منش [۲۲] در پژوهشی به شناسایی ابعاد معلم اثربخش و اعتبار سنجی مولفه‌های آن توسط دبیران دوره متوسطه شهر یاسوج پرداختند. یافته نشان داد اولویت بندی ابعاد معلم اثربخش از دیدگاه معلمان به ترتیب شامل ابعاد شخصیتی، ارزشیابی، تدریس و مدیریت کلاس درس است. موسوی [۱] در پژوهشی به بررسی میزان به کارگیری مولفه‌های تدریس اثر بخش توسط دبیران سال سوم مقطع متوسطه شهر ملایر پرداخت. که برای تدریس اثربخش پنج مولفه: روش تدریس فعال؛ مدیریت تدریس؛ ارتباط؛ وسایل کمک آموزشی و ارزیابی را شناسایی و مورد ارزیابی قرار دادند.

ادیب و همکاران [۲۳] در یک پژوهش پدیدارشناسی به بررسی ادراک معلمان استان گیلان از ویژگی‌های تدریس

^۵ Process variables

^۶ Product variables

^۷ Rink, & Hall

^۸ Scheeler

^۱ Lunden

^۲ Havita

^۳ Nichollas

^۴ Context variables

جدیدی پدیدار نشد یعنی جمع‌آوری داده‌ها تا حصول اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت و در نهایت تعداد مشارکت‌کنندگان به ۱۹ نفر رسید.

دیدگاه‌های افراد پیرامون شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش از طریق مصاحبه عمیق و به صورت نیمه ساختاریافته به دست آمده است. فرایند مصاحبه با طرح سوال اصلی «از نظر شما شاخص‌های تدریس اثربخش در کلاس درس چیست؟» شروع شد و در فرایند مصاحبه از سوالات روشن‌گر- مانند می‌توانید کمی بیشتر توضیح دهید؟- استفاده شد. مدت مصاحبه بین ۴۵-۷۰ دقیقه متغیر بود داده‌ها در طول یک دوره فشرده ۶ ماه جمع‌آوری، ثبت، کدگذاری و در قالب مفاهیم عمده دسته بندی گردید.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل داده‌های کلاسی^۲ (۱۹۸۷) استفاده شد. پس از انجام مصاحبه‌ها و نوشتن اطلاعات ضبط شده بر روی برگه کاغذ، جهت درک و کسب فهم عمیق‌تری از تجارب شرکت‌کنندگان، همه مطالب به دقت خوانده شد و عبارات مهم (حاوی مفاهیم غنی در مورد پدیده مورد بررسی) استخراج شد. در مرحله بعد معنای هر عبارت مهم توضیح داده شد (معانی بصورت کد یادداشت شدند). در ادامه کار کدها به صورت دسته‌هایی سازماندهی شده و آن دسته‌ها جهت اعتبار بخشی به پروتکل‌های ابتدایی ارجاع داده شدند. در مرحله بعد نتایج به صورت توصیف کاملی از پدیده تحت مطالعه ترکیب گشت و جهت دستیابی به مفاهیم واضح و بدون ابهام بازنگری شد. در پایان یافته‌ها جهت اعتبار بخشی به شرکت‌کنندگان ارجاع داده شد و موثق بودن نتایج به دست آمده به تایید آنان رسید [۳۱]. برای نمونه در شکل (۱) این مراحل بیان شده است.

برای بررسی میزان باورپذیری یافته‌ها پژوهشگر با استفاده از روش بازبینی اعضاء، پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان را که عیناً روی کاغذ پیاده‌سازی نمود به مصاحبه‌شوندگان برگرداند. هدف از این کار این بود که پژوهشگر به این نتیجه برسد که آیا ادراکات او از مصاحبه درست است یا خیر؟ که نتایج نشان دهنده مقبولیت داده‌ها بود. همچنین در طی فرایند تحلیل داده‌ها از نظرات متخصصان پژوهش کیفی استفاده شد و در پایان تحلیل متن‌های مصاحبه و یافته‌ها در اختیار ۳ نفر از متخصصان پژوهش کیفی قرار گرفت که به بررسی فرایند تحلیل و اعتبار یافته‌ها بپردازند که نتایج نشان دهنده مقبولیت تحلیل داده‌ها بود.

و تزی^۱ [۲۹] در پژوهشی این یافته‌ها را بیان کرد که بین دو ویژگی روانشناختی معلمان (ویژگی‌های شخصیتی و خودکارآمدی) با اثربخشی تدریس رابطه‌ای معنی‌دار وجود دارد. هوانگ و لین^۲ [۳۰] در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند شخصیت کاریزماتیک معلمان (شامل: دانش، ویژگی‌های شخصیتی، فنون تدریس و شوخ‌طبعی) بر تدریس اثربخش در کلاس اثر دارد.

علی رغم پژوهش‌های بسیاری که در زمینه تدریس اثربخش و مؤلفه‌های آن انجام گرفته است نکته قابل تامل این است که بیشتر این پژوهش‌ها با رویکردی کمی و در سطح کل مدرسه یا یک مقطع تحصیلی انجام گرفته است و پژوهش‌های بسیار کمی بصورت کیفی و در سطح خرد (کلاس درس) و خاص یک پایه تحصیلی اجرا شده‌اند. پژوهش در سطح کلاس درس دیدی واقع بینانه‌تر و عمیق‌تر از فرایند یادگیری و مؤلفه‌های تدریس اثربخش را فراهم می‌آورد همچنین با توجه به اثرات و جایگاه روانشناختی دوره ابتدایی بعنوان دوره "اساس" و نقشی که در آینده آموزشی یادگیرندگان دارد ضرورت آگاهی و بکار بردن مؤلفه‌های تدریس اثربخش در معلمان این مقطع به منظور فراهم آوردن شرایط بهینه یادگیری پیش از پیش ضروری است. لذا در پژوهش حاضر به بررسی شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش از دیدگاه معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی پرداخته شده است.

سوال‌های پژوهش

شاخص‌های تدریس اثربخش از نظر معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی کدام است؟

روش پژوهش

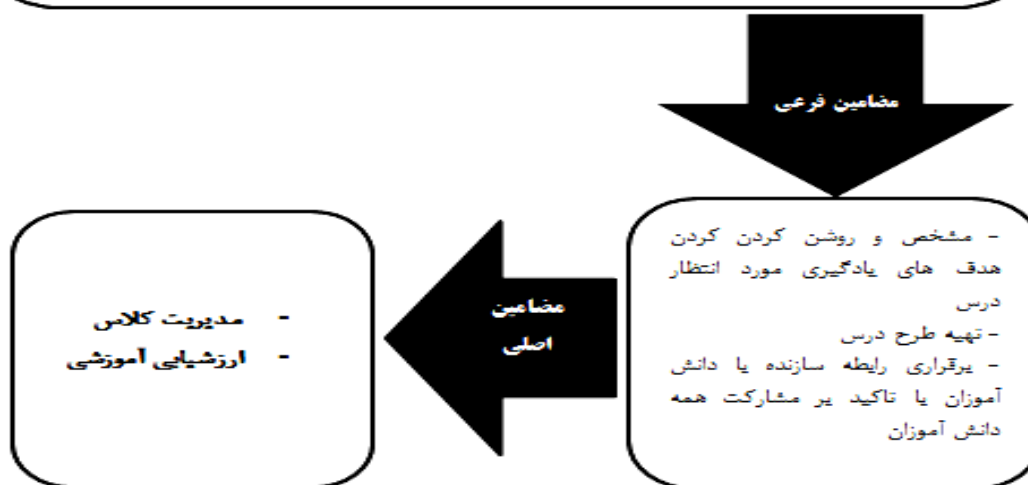
روش پژوهش حاضر کیفی بود. جامعه آماری آن معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی شهر تهران بود. روش نمونه‌گیری هدفمند بود و افرادی که معیارهای مورد نظر محقق (۵ سال سابقه تدریس در پایه پنجم؛ ۱۰ سال و بیشتر سابقه آموزگاری در دوره ابتدایی؛ مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر) را داشتند به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. کلیه شرکت‌کنندگان در طول مصاحبه اجازه داشتند که در صورت عدم تمایل به ادامه همکاری در پژوهش از مطالعه خارج شوند. تعیین زمان و مکان مصاحبه هم از سوی شرکت‌کننده انجام می‌گرفت همچنین ضبط صوتی فرایند مصاحبه با تایید و گرفتن اجازه از مشارکت‌کنندگان انجام شد. فرایند انتخاب افراد تا زمانی ادامه پیدا کرد که در فرایند مصاحبه هیچ داده

^۱ Klassen & Tze

^۲ Yun-Chen Huang and Shu-Hui Lin

^۳ Colaizzi

« از نظر من تدریس به فعالیت پیچیدس و کیفیت و اثربخشی تدریس تحت تاثیر محیط و یاقوت کلاس درسه و نمیشه مولفه های را بیان کرد که تو همه کلاسا کاربرد داشته باشه اما یر مینای تجربه ۱۷ ساله تدریس تو مقطع ابتدایی در مدارس مختلف می تونم یک سری مولفه ها را بیان کنم که می تونه در قرایند تدریس پایه پنجم اثرگذار باشه. - از نظر من معلمای موفق هدف های آموزشی درسو بصورت مشخص و روشن یرای شاگردا بیان می کنن وقتی اهداف روشن باشه دانش آموزا می دونن دنبال چی باشن و تمرکزشون تو زمان تدریس و یادگیری بیشتره. - چون زمان تدریس در هر درس محدوده و حجم مطالب هم زیاده نظریم این مسئله مهم که یتونی از وقت محدود تدریس تو هر جلسه استفاده کنی یرای اینکار یاید از قیل یرای انجام فعالیت های آموزشی تو کلاس یرنامه ریزی انجام یدی. - معلم اثرگذار یا شاگرداش رابطه دوستانه و میتنی یر همکاری رو ایجاد می کنه این نوع رابطه به بیجه های حس ارزشمند یودن میده و محیط کلاسه به محیطی سازنده تبدیل میکنه که بیجه ها بهتر یاد یگیرن. و ...»



شکل ۱. نمونه فرآیند استخراج مضامین فرعی و اصلی تدریس اثربخش

جدول ۱. ویژگی جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

کد مصاحبه	سن	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	سابقه آموزشی	منطقه آموزشی
۱	۳۵	کارشناسی	آموزش ابتدایی	۱۳	۱
۲	۴۷	کارشناسی ارشد	مدیریت	۱۵	۱
۳	۳۶	کارشناسی	مشاوره	۱۲	۵
۴	۴۲	کارشناسی	آموزش ابتدایی	۱۶	۷
۵	۴۰	دانشجو دکتری	برنامه‌ریزی درسی	۱۶	۱۱
۶	۵۵	کارشناسی ارشد	مدیریت آموزشی	۱۹	۱۷
۷	۳۳	کارشناسی ارشد	تکنولوژی آموزشی	۱۲	۹
۸	۳۸	کارشناسی	علوم تربیتی	۱۶	۳
۹	۵۳	کارشناسی	ریاضی	۲۰	۱۶
۱۰	۴۷	کارشناسی	شیمی	۲۱	۱۰
۱۱	۳۵	کارشناسی ارشد	روان‌شناسی	۱۲	۴
۱۲	۵۱	کارشناسی	مهندسی صنایع	۱۷	۸
۱۳	۴۶	کارشناسی ارشد	زیست‌شناسی	۱۴	۷
۱۴	۳۸	دانشجو دکتری	فلسفه آموزش و پرورش	۱۳	۱۷
۱۵	۵۸	کارشناسی	آموزش ابتدایی	۲۲	۱۵
۱۶	۳۹	کارشناسی	کامپیوتر	۱۳	۶
۱۷	۳۴	کارشناسی ارشد	آموزش زبان انگلیسی	۱۲	۱۹
۱۸	۴۰	کارشناسی	علوم تربیتی	۱۸	۳
۱۹	۴۲	کارشناسی	علوم تربیتی	۱۹	۱۸

جدول ۲. مضامین اصلی، فرعی و نمونه مصاحبه شرکت‌کنندگان

مضامین اصلی	مضامین فرعی	تعداد کدهای اولیه	کد مصاحبه	نمونه مصاحبه
ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی	شوخ طبیعی و بشاشیت رفتاری؛ اعتماد به نفس؛ علاقه و اشتیاق معلم به دانش آموزان و عمل آموزش؛ وقت شناسی؛ نوع پوشش و ظاهر معلم؛ احترام گذاشتن به شاگردان؛ تعهد و مسئولیت پذیری؛ رعایت عدالت در بین شاگردان؛ صعه صدر.	۹۳	۷	«وقتی به دانش آموزان احترام بزاری و تو کلاس خوشرو باشی رابطه شاگردا بات بهتر میشه و تورو بیشتر می‌پذیرن، به حرفات بیشتر گوش می‌دن و انگیزشون برای مشارکت تو فعالیت کلاس بالاتر میره...»
			۱۰	«معلمایی که کارشون دوست دارن و با اطمینان و با قدرت جلو شاگردا حاضر میشن و رفتار میکنن بچه‌ها بیشتر بهشون اعتماد می‌کنند. وقتی بچه‌ها بت اعتماد کنن کارت تو تدریس خیلی راحت میشه...»
ویژگی‌های تخصصی	تسلط کامل بر موضوع تدریس؛ دانش علمی معتبر و به روز و کارآمد از موضوع درسی؛ بیان کاربردی موضوع درسی در زندگی	۲۷	۷	«معلم باید مطلبی که تو کلاس قرار تدریس کنه را کامل فهمیده باشه و بش تسلط داشته باشه تا بتونه همه جنبه‌های موضوع را به دانش آموزا یاد بده اگر معلم مطلبو نفهمیده باشه بعضی از قسمت‌های درسو آموزش نمیده همچنین معلم نمی‌تونه براحتی مطلبو به زبان بچه‌ها که قابل درکتر باشه بیان کنه...»
			۱۹	«هرچی در زمینه موضوع‌های درسی دانش و اطلاعات جدید و علمی بیشتر از مطالب کتاب داشته باشی تو درس دادن خیلی بت کمک میکنه که مطلبو جذاب‌تر و ملموس‌تر برای بچه‌های بیان کنی و باعث میشه بچه بهتر یاد بگیرند...»
مهارت‌های تدریس	انتقال شیوا، ساده و شفاف موضوعات درسی؛ بکارگیری روش‌های تدریس مناسب با موضوع؛ سازماندهی و ساختار مناسب در ارائه مطالب؛ استفاده از وسایل کمک آموزشی در فرآیند تدریس؛ درگیر کردن فعال دانش آموزان در موقعیت یادگیری؛ به کارگیری روش‌های تدریس فعال؛ فرصت تمرین و تکرار مطالب در کلاس.	۸۱	۶	«وقتی بچه‌ها تو موقعیت یادگیری درگیر میشند بهتر مطلبو یاد می‌گیرند معلم باید تو کلاس موقعیت‌های ایجاد کنه که بیشتر شاگردا در اون درگیر بشند...»
			۹	«تا اونجایی که امکان داره از روش تدریسی که شما بیشتر حرف بزنی و شاگردا گوش کنند استفاده نکنید و روشی به کار ببرید که دانش آموزا تو فرایند تدریس مشارکت کنند و نقش فعال و سازنده داشته باشن و خودشون بخشی از کار را انجام بدن...»
ارزشیابی آموزشی	کاربرد روش‌های متنوع ارزشیابی؛ تعیین هدف‌های یادگیری قابل تحقق و متناسب با توانایی شاگردان؛ بکارگیری روش‌های ارزشیابی متناسب با اهداف آموزشی؛ فعالیت تکمیلی متنوع و مناسب برای دانش آموزان؛ ارائه بازخورد دقیق و فوری به دانش آموزان.	۶۳	۱۷	«شاگردا دوست دارن در مورد یادگیری و عملکردشون تو کلاس زود نظر معلمو دریافت کنند و معلمای که هر جلسه به فعالیت بچه‌ها بازخورد می‌دهند بچه‌ها را مشتاق‌تر به شرکت در آموزش کلاسی می‌کنند...»
			۱۲	«در آموزش هر درسی مشخص کنیم چه انتظاری از دانش آموزا داریم هرچی دانش آموزا بدونند معلم از اونا چی می‌خوان تمرکشون در تدریس بیشتر میشه و هدفمندتر رفتار می‌کنن...»
کنش روان‌شناسانه	استفاده از منابع انگیزشی؛ توجه به تفاوت‌های فردی شاگردان؛ آشنایی با پیشینه تحصیلی و هوشی دانش آموزان؛ مهارت ترغیب به یادگیری؛ استفاده مناسب از راهبردهای تشویق و تنبیه؛ آموزش و بکارگیری راهبردهای شناخت و فراشناخت.	۷۱	۱	«دانش آموزای یک کلاس از لحاظ فرهنگی، یادگیری، هوشی، اقتصادی و.. باهم فرق دارن و نباید باهمه اونا با یک روش برخورد کرد. معلمایی که دانش آموزاشون خوب میشناسن و با ویژگی هاشون بیشتر آشنا هستن تو تدریس محیط یادگیری بهتری خلق می‌کنند...»
			۸	«تو تدریس باید از محرک‌ها و وسایل انگیزشی متنوع و جذاب استفاده کرد اگه تو تعیین این محرک‌ها به نیاز دانش آموزا توجه کنیم دانش آموزا را به تلاش بیشتر تحریک میکنه همچنین بنظر من نباید از منبع انگیزشی یکسان برای همه دانش آموزا استفاده کرد چون دانش آموزا و نیازهایی که دارن باهم فرق می‌کنن...»
مدیریت کلاس	تهیه طرح درس؛ تعیین قوانین و مقررات کلاس با کمک دانش آموزان؛ نظارت و کنترل بر دانش آموزان با تاکید بر خودنظارتی؛ ایجاد جو روانی مناسب بدون تنش و استرس؛ شناسایی و کنترل عوامل مزاحم در اجرای برنامه کلاس؛ برقراری رابطه سازنده با دانش آموزان با تاکید بر مشارکت همه دانش آموزان.	۸۶	۱۱	«وقتی روز قبل در مورد کارایی که فردا در کلاس باید انجام بدی فکر میکنی و براش برنامه‌ریزی انجام می‌دی بهتر می‌تونی زمان و محیطو تو کلاس اداره کنی و با اینکار تمرکز بر اهداف درس در تدریس بیشتر میشه و از زمان محدود تدریس نهایت استفاده را ببری...»
			۱۶	«تو کلاس باید جوی ایجاد کنی که دانش آموزا از حضور در کلاس نترسند و احساس امنیت و راحتی بکنند. قوانین کلاسی هم باید خیلی خشک نباشه وقتی دانش آموزا تو ایجاد قوانین کلاس مشارکت کنند با این کار تعهدشون به قوانین بیشتره و جو مناسبی را برای تدریس فراهم می‌کنن...»

یافته‌ها

از این تعداد ۱۱ نفر دارای مدرک کارشناسی، ۹ نفر مدرک کارشناسی ارشد و ۲ نفر دانشجوی دکتری بودند همچنین نتایج یافته‌ها نشان داد میانگین سنی

تعداد افراد شرکت‌کننده در پژوهش ۱۹ نفر بود که در جدول شماره (۱) مشخصات این افراد بیان شده است.

آموزش دهند [۳۸]. دانش‌آموزان در فرایند آموزش معلمانی را ترجیح می‌دهند که رابطه گرم و دوستانه‌ای با آنها داشته باشد [۳۹].

ویژگی‌های تخصصی: این مولفه بیانگر این است که معلمان در فرایند آموزش دروس مختلف باید بر موضوع مورد تدریس تسلط، تخصص و دانش به روزی داشته باشند این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های تسلط کامل بر موضوع تدریس؛ دانش علمی معتبر و به روز و کارآمد از موضوع درسی؛ بیان کاربردی موضوع درسی در زندگی هستند. نتایج پژوهش با یافته‌های [۴۰، ۳۴، ۴۱، ۴۲، ۴۳ و ۴۴] همسو می‌باشد.

اساسی‌ترین مسؤولیت مدرس این است که در رشته، زمینه و تخصص خود، آگاهی و آمادگی کافی را احراز کند [۴۵]. معلمانی که از دانش حرفه‌ای بالاتری برخوردارند از توانایی بالاتر در جلب مشارکت دانش‌آموزان در فرایند یادگیری، لذت بخش نمودن آموزش و معنی دار نمودن آموزش برخوردارند [۴۶]. هر چه معلم بر مطلبی که درس می‌دهد بیشتر مسلط باشد و اطلاعات جامع تری درباره آن کسب کرده باشد بیان او روشن‌تر و قابل فهم‌تر خواهد بود [۴۰]. برون و بیرد^۳ [۴۷] بیان کردند که معلمین با دانش ریاضی بیشتر، تدریستان حالت مفهومی‌تر دارد، در حالی که معلمینی با سطح پایین‌تری از دانش، تدریستان بیشتر بر مبنای قاعده و دستور است [۴۷]. دانش‌آموزان نسبت معلمی که دارای اطلاعات علمی بسیار بالایی است نگرش مثبتی دارند. [۴۱].

مهارت‌های تدریس: این مولفه بیانگر این است که معلمان در فرایند یاددهی و یادگیری در کلاس درس باید بر رویکردها، روش‌ها، اصول و فنون تدریس تسلط و دانش داشته باشد. این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های انتقال شیوا، ساده و شفاف موضوعات درسی؛ بکارگیری روش‌های تدریس مناسب با موضوع؛ سازماندهی و ساختار مناسب در ارائه مطالب؛ استفاده از وسایل کمک آموزشی در فرایند تدریس؛ درگیر کردن فعال دانش‌آموزان در موقعیت یادگیری؛ به کارگیری روش‌های تدریس فعال؛ فرصت تمرین و تکرار مطالب در کلاس هستند. نتیجه پژوهش با یافته‌های [۴۸، ۴۹، ۵۰، ۲۲، ۱ و ۴۴] همسو می‌باشد.

مهارت‌های آموزشی یکی از مقوله‌های کلیدی است که ناظر بر کلیه الزامات و اقدامات ارائه آموزش از جمله توانایی، خلاقیت و نوآوری استاد در ارائه مطالب جدید و روزآمد و...

شرکت‌کنندگان ۴۲ سال و میانگین سابقه خدمت آنها ۱۶ سال بود.

سوال: شاخص‌های تدریس اثربخش از نظر معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی کدام است؟

داده‌های بدست آمده از تجزیه و تحلیل متن مصاحبه منجر به شناسایی ۴۲۱ کد اولیه^۱؛ ۳۶ زیرمضمون^۲، مقوله یا درون مایه فرعی و ۶ مضمون اصلی، تم و یا درون‌مایه اصلی شد که در جدول شماره (۲) ضمن بیان مضامین اصلی و زیر مضمون‌ها به همراه تعداد کدهای اولیه، برای هر مضمون دو نمونه مصاحبه بیان شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های تدریس اثربخش از نظر معلمان پایه پنجم دوره ابتدایی بود. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که یافته‌ها منجر به شناسایی ۴۲۱ کد اولیه؛ ۳۶ زیرمضمون، مقوله یا درون مایه فرعی و ۶ مضمون اصلی ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی، ویژگی‌های تخصصی معلم، مهارت‌های تدریس، ارزشیابی آموزشی، کنش روان‌شناسانه و مدیریت کلاس شد.

ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی: این مولفه بیانگر این است که معلمان در فرایند یاددهی و یادگیری باید مجموعه از اصول و مسائل اخلاقی و رفتاری را لحاظ نمایند. این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های شوخ طبعی و بشاشیت رفتاری؛ اعتماد به نفس؛ علاقه و اشتیاق معلم به دانش‌آموزان و عمل آموزش؛ وقت شناسی؛ نوع پوشش و ظاهر معلم؛ احترام گذاشتن به شاگردان؛ تعهد و مسؤولیت‌پذیری؛ رعایت عدالت در بین شاگردان؛ صعه صدر بود. این نتایج با یافته پژوهش‌های [۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۲۹، ۳۰] همسو می‌باشد.

شخصیت هر فرد نقش مهمی در عملکرد شغلی اش دارد زیرا شخصیت هر فرد انگیزش و نگرش فرد را نسبت به یک شغل و شیوه‌های که فرد به اقتضات شغلی پاسخ می‌دهد، مشخص می‌کند [۳۶]. معلم دارای ویژگی شخصیتی وظیفه شناسی و گشودگی نسبت به تجربه دارای کلاس‌های با کیفیت آموزشی بهتری در دوره ابتدایی هستند [۳۷].

معلمان با به کارگیری مهارت‌های ارتباطی در کلاس درس می‌توانند ضمن برقراری ارتباط میان فردی مثبت با دانش‌آموزان و فراهم نمودن محیط کلاسی مطلوب، مفاهیم دشوار و مجرد را با یک تعامل کلاسی مناسب و با همکاری و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی یادگیری،

^۳ Brown C.A. and Baird J.,

^۱ Initial code

^۲ Category

معلمان برای تدریس مؤثر در کلاس درس، به درکی فزاینده از یادگیری، نظریه‌های یادگیری و شیوه وقوع آنها در کلاس درس نیاز دارند [۶۳]. مدرسان بواسطه دانش صحیح از چگونگی یادگیری افراد می‌توانند از میان راهبردهای تدریس، انتخاب هدفمندتری برای انجام هدف‌های معین داشته باشند همچنین با برخورداری از دانش فراشناخت و بهره‌گیری از آن به تصمیم‌گیرندگان حرفه‌ای در زمینه فعالیت خود تبدیل می‌شوند که همواره از طراحی مؤثری در فرایند تدریس برخوردارند [۶۴].

برای بهبود کیفیت فرایند تدریس و یادگیری در کلاس معلمان باید شیوه‌هایی را در فرایند آموزش خود انتخاب کنند که انگیزش تحصیلی یادگیرندگان را تحریک کند، آن‌ها را در به دست آوردن توانمندی‌های حرفه‌ای یاری دهد و اضطراب حاصل از یادگیری و امتحان را در آن‌ها کاهش دهد [۶۵]. معلمان باید قادر باشند فضای کلاس را به فضایی مطلوب و انگیزشی تبدیل کنند و نظم و پویایی را در کلاس ایجاد کنند [۵۷].

امروزه روش تدریس باید با نحوه یادگیری فرد آموزنده همخوان باشد در فرایند تدریس باید بیشتر با دانش‌آموزان مراوده تک به تک داشته باشیم و بازخورد تدریس را دریابیم تا بتوانیم به آنها در جهت حرکت به سمت هدف آموزشی کمک کنیم [۶۶].

مدیریت کلاس: این مولفه بیانگر مهارت و دانش معلم در طراحی و ساخت محیطی فعال و سازنده در کلاس درس است. این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های یافته‌های پژوهش نشان داد که معلم در مولفه مدیریت کلاس دارای زیر مولفه‌های تهیه طرح درس؛ تعیین قوانین و مقررات کلاس با کمک دانش‌آموزان؛ نظارت و کنترل بر دانش‌آموزان با تاکید بر خودنظارتی؛ ایجاد جو روانی مناسب بدون تنش و استرس؛ شناسایی و کنترل عوامل مزاحم در اجرای برنامه کلاس؛ برقراری رابطه سازنده با دانش‌آموزان با تاکید بر مشارکت همه دانش‌آموزان هستند. نتایج با یافته‌های پژوهش [۶۷، ۶۸، ۶۹، ۲۷، ۵۷] همسو می‌باشد.

کلاس درس بعنوان یک گروه یا سیستم اجتماعی یا سازمان رسمی مستلزم مدیریتی اثربخش و کاراست. [۷۰]. مدیریت کلاس درس تهیه تدارکات و اتخاذ شیوه‌های لازم برای ایجاد و حفظ محیطی اثربخشی برای آموزش و یادگیری است که بستگی به چگونگی سازمان دهی کلاس درس، تدریس، چگونگی ارزشیابی، دلایل انگیزش رفتار دانش‌آموزان، ایجاد جو یادگیری مطلوب و سبک‌های مدیریتی معلم دارد [۷۱]. اداره و کنترل کلاس پیش نیاز یک محیط یادگیری اثربخش برای دستیابی به اهداف آموزشی

است که برای داشتن تدریس اثربخش باید توسط استاد احراز شود [۲۰]. هر روش تدریس دارای مجموعه‌ای از مهارت‌ها و فنون است که استاد باید بر آنها مسلط باشد [۲]. معلم باید به گونه‌ای اثرگذار بنا بر موقعیت و دانش‌آموزان خاص، از این فنون بهره گیرد. بکارگیری راهبردهای تدریس باید با انعطاف‌پذیری همراه باشد به طور کلی به کارگیری روش‌های فعال تدریس می‌تواند منجر به یادگیری عمیق‌تر و پایدارتر شود. بدیهی است معلمانی در این زمینه موفق‌ترند که از مهارت‌های حرفه‌ای لازم برخوردار باشند [۵۱]. همچنین در فرایند تدریس بهره‌گیری مدرسین از وسایل کمک آموزشی یادگیری مطالب را برای فراگیران عینی‌تر، جذاب‌تر، عمیق‌تر و پایدارتر می‌کند. [۵۲].

ارزشیابی آموزشی: این مولفه بیانگر این است که معلم در بافت تدریس دروس مختلف باید بر اصول و روش‌های ارزشیابی بهینه در کلاس درس و متناسب با موضوعات مختلف آموزشی تسلط داشته باشند. این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های کاربرد روش‌های متنوع ارزشیابی؛ تعیین هدف‌های یادگیری قابل تحقق و متناسب با توانایی شاگردان؛ بکارگیری روش‌های ارزشیابی متناسب با اهداف آموزشی؛ فعالیت تکمیلی متنوع و مناسب برای دانش‌آموزان؛ ارائه بازخورد دقیق و فوری به دانش‌آموزان هستند. نتایج پژوهش با یافته‌های [۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷] همسو می‌باشد.

امروزه ارزشیابی را بخش جدایی‌ناپذیر فرایند یاددهی - یادگیری می‌دانند [۵۸] هدف ارزشیابی بهبود بخشیدن و اصلاح کردن آموزش است نه صرفاً تعیین میزان موفقیت در پیشرفت تحصیلی [۵۹]. استفاده معلم از انواع مختلف روش‌های ارزشیابی که مناسب با محتوا و موضوع تدریس باشد به پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان کمک می‌کند تا آنها بتوانند مطالب را بهتر فراگیرند و استفاده کنند [۶۰]. دریافت بازخورد یادگیرنده به بازسازی و ایجاد ساخت شناختی خود تشویق می‌کند. بازخوردهایی که معلم در فرایند یادگیری به دانش‌آموز می‌دهد در رشد و بهبود یادگیری دانش‌آموزان جایگاه با ارزشی دارد [۶۱].

کنش روان‌شناسانه: این مولفه بیانگر این است که معلمان در فرایند تدریس از ویژگی‌های رفتاری و ذهنی یادگیرندگان شناخت و دانش داشته باشند. این ملاحظات دارای زیر مولفه‌های استفاده از منابع انگیزشی؛ توجه به تفاوت‌های فردی شاگردان؛ آشنایی با پیشینه تحصیلی و هوشی دانش‌آموزان؛ مهارت ترغیب به یادگیری؛ استفاده مناسب از راهبردهای تشویق و تنبیه؛ آموزش و بکارگیری راهبردهای شناخت و فراشناخت هستند. نتایج با یافته پژوهش‌های [۲۹، ۲۶، ۶۲] همسو می‌باشد.

است. [۵۷].

معلمان با بکارگیری مولفه‌های شناسایی شده پژوهش در فرایند تدریس خود می‌توانند میزان یادگیری در دانش‌آموزان را افزایش دهند ولی گفتن این جمله که معلمان با بکاربردن این مولفه‌ها حتماً یادگیری صد درصد در دانش‌آموزان ایجاد می‌کنند بسیار اغراق آمیز است چون همانطور که فنسترماخر و ریچاردسون^۱ [۹] در مقاله "عوامل تعیین‌کننده کیفیت تدریس" بیان می‌کنند که تدریس فقط خود یکی از شرایط یادگیری است (چهار شرط را برای یادگیری بیان می‌کنند: تمایل و تلاش شاگردان، زمینه‌ی حمایتی اجتماعی، فرصت آموزش و یادگیری، کنش‌های تدریس خوب) زمانی معلم می‌تواند در فرایند یاددهی و یادگیری در دانش‌آموزان یادگیری قطعی ایجاد نماید که شرایط تحقق چهار شرط یادگیری مهیا و فراهم باشد [۹]. بر اساس نتایج مذکور پیشنهاد می‌گردد؛

- معلمان در ابتدای تدریس هر درس اهداف آن را به روشنی برای دانش‌آموزان بیان کنند.
- معلمان در ارزشیابی از شاگردان به رعایت عدالت و انصاف توجه بیشتری مبذول نمایند.
- در کلاس درس فضای آرام، بدون تهدید و تنش را فراهم آورید و در تعیین قوانین و مقررات کلاس از نظر شاگردان استفاده کنید.
- معلمان به دانش‌آموزان احترام بگذارند و در فرایند تدریس از پیشنهادات و دیدگاه‌هایشان دانش‌آموزان حمایت کنند.
- معلمان برای تمام جلسات تدریس خود درس طراحی و تنظیم کنند.
- مطالب درسی را به زبانی ساده و روشن برای شاگردان بیان کنید.
- به تفاوت‌های فردی شاگردان در فرایند تدریس توجه نماید.
- کسب دانش و مطالعه در زمینه یادگیری، نظریه‌های یادگیری و شیوه وقوع آنها در کلاس درس توسط معلم.
- فعالیتها و فرایند تدریس باید مبتنی بر نقش فعال دانش‌آموزان طراحی شود و معلم به سازنده موقعیت آموزشی و حمایت‌کننده در محیط تدریس تبدیل شود.
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای معلمان پایه پنجم براساس مولفه‌های شناسایی شده.

منابع

- ۱- موسوی، فاطمه (۱۳۹۱)، بررسی میزان به کارگیری مولفه‌های تدریس اثربخش توسط دبیران سال سوم مقطع متوسط شهر ملایر در سال تحصیلی ۸۹-۹۰، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه ملایر.
- ۲- امین خندقی، مقصود؛ سیفی، غلامعلی (۱۳۹۲)، توانمندیها و مهارت‌های موثر و مورد نیاز برای تدریس در دانشگاه، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۶۹، ص: ۱۴۷-۱۲۱.
- ۳- عالی، آمنه؛ امین یزدی، امیر (۱۳۸۷)، تاثیر ویژگی‌های معلم بر سبک مدیریت کلاس، فصلنامه تعلیم و تربیت، دوره ۲۴، شماره ۱ (مسلسل ۹۳)، ص: ۱۳۵-۱۰۳.
- ۴- گرگانی، تقی؛ مطلبی ورکانی، ابوطالب؛ کلاته میمری، حسین (۱۳۹۰)، مقایسه بینش پژوهشی، حل مساله و فرایند تدریس در بین معلمان آموزش دیده و آموزش ندیده دوره اقدام پژوهی در استان مازندران در سال تحصیلی ۸۸-۸۷، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، سال سوم، شماره یکم، (پیاپی ۹)، ص ۱۵۸-۱۳۵.
- ۵- شیخی فینی، علی اکبر؛ زارعی، اقبال؛ سعادت زاده، سمیه (۱۳۹۲). تأثیر روش تدریس مشارکتی با تأکید بر جرئت‌آموزی (بیانی) بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس دین و زندگی. پژوهش‌های آموزش و یادگیری. ۲ (۳) ۳۶۰-۳۵۱:
- ۶- جعفریان، سکینه؛ اوجاقی، ناهید؛ نجفی، حبیب‌الله (۱۳۹۵). مدل علی تأثیرگذاری کنش استاد در کلاس درس، انگیزه پیشرفت و خودتنظیمی بر عملکرد تحصیلی. پژوهش‌های آموزش و یادگیری. ۱۳ (۲): ۶۱-۷۴
- ۷- شعبانی، حسن (۱۳۹۱)، مهارت‌های آموزشی (روش‌ها و فنون تدریس)، تهران: سمت.
- ۸- عبدالمهدی، حسین (۱۳۹۱)، درآمدی بر روش‌ها، فنون و مهارت‌های تدریس، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۹- کار، دیوید؛ ماخر، فنستر و دیگران (۱۳۸۷)، روش‌های تدریس پیشرفته، ترجمه هاشم فردانش، تهران، انتشارات کویر.

10- Kang, Z. (2008). Advanced Model for Assessing

^۱ Fenstermacher and Richardson

دانشگاه علمی کاربردی استان کردستان)، فصلنامه مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، سال چهارم، شماره ۸، ص: ۳۳-۶۱.

۲۰- اسدی، محمد؛ غلامی، خلیل؛ بلند همتان، کیوان (۱۳۹۳)، عوامل و مولفه‌های بنیادی تدریس اثربخش در آموزش عالی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه کردستان، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۱۱، شماره ۱، ص: ۱۴۹-۱۲۳.

۲۱- حبیبی، اصغر (۱۳۸۹)، بررسی نشانگرهای تدریس اثربخش در آموزش ابتدایی از دیدگاه معلمان استان لرستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.

۲۲- سبحانی‌نژاد، مهدی؛ زمانی‌منش، حامد (۱۳۹۱)، شناسایی ابعاد معلم اثربخش و اعتبارسنجی مولفه‌های آن توسط دبیران دوره متوسطه شهر یاسوج، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال نهم، دوره دوم، شماره ۵ (پیاپی ۲۲)، ص: ۸۱-۶۸.

۲۳- ادیب، یوسف؛ فتحی‌آذر، اسکندر؛ عینی‌پور، جواد (۱۳۹۴)، ادراک معلمان از ویژگی‌های تدریس موثر؛ یک بررسی پدیدارشناختی، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال دوازدهم، دوره دوم، شماره ۱۷ (پیاپی ۴۴)، صص: ۱۲۲-۱۱۰.

۲۴- فلاحی، ویدا؛ رستمی، کاوه (۱۳۹۱)، نقش هوش هیجانی در اثربخشی تدریس معلمان در مدارس راهنمایی، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال سوم، شماره ۱، پیاپی ۹، صص ۱۶۷-۱۸۸.

۲۵- رحمانی، فیروزه (۱۳۹۱)، بررسی عوامل موثر بر اثربخشی تدریس از دیدگاه معلمان دوره متوسطه شهر تبریز در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تبریز.

26- Havita, N; Barak, R, Simhi, E (2001). Exemplary University Teachers: Knowledge and Beliefs Regarding Effective Teaching Dimensions and strategies. The Journal of higher Education, 72(6): 699-729.

27- Rink, J. E., & Hall, T. J. (2008). Research on effective teaching in elementary school physical education. The Elementary School Journal, 108(3), 207-218.

28- Scheeler, M. C. (2008). Generalizing effective teaching skills: The missing link in teacher preparation. Journal of Behavioral Education, 17(2), 145-159.

29- Klassen, R. M., & Tze, V. M. C. (2014). Teachers'

Perceived Instructional Quality of University Faculty. A Dissertation Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Submitted As Partial Fulfillment Of The Requirement For The Doctor Of Philosophy Degree. University Of Toledo.

11- Mosack, V. (2006). Student Ratings Of University Teaching: Similarities And Difference In Experientally – Oriented Courses. A Dissertation Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Submitted As Partial Fulfillment Of The Requirement For The Degree Of Doctor Of Philosophy. Department Of Psychology. Wichita State University.

12- Devlin, Ma. And Samarawickrema. (2010). The criteria of effective teaching in a changing higher education context. Higher education Research & development, 29(2): 111-124.

۱۳- وست وود، پیتر (۱۳۹۲)، معلمان و دانستنی‌های ضروری پیرامون روش‌های تدریس، ترجمه نصرالله نوروزی و حبیب‌امانی، تهران، انتشارات کتاب ارجمند.

۱۴- عابدینی، سمیره؛ کمال‌الدین، حسام‌الدین؛ عابدینی، صدیقه؛ آقاملایی، تیمور (۱۳۸۸)، معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، مجله پزشکی هرمزگان، سال چهارم، شماره سوم، ص: ۲۴۱-۲۴۵.

15- Wu, R.T.Y. (2005). Relationship between Teachers' Teaching Effectiveness and School Effectiveness in Comprehensive High Schools in Taiwan, Republic of China. Paper Presented at the International Congress for School Effectiveness and Improvement Conference, Barcelona, Spain

۱۶- زیلایی، قاسم (۱۳۹۰)، تعیین معیارهای تدریس اثربخش از دیدگاه مدرسان و دانشجویان و میزان کاربست آن در فرایند آموزشی دانشگاه تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز.

۱۷- اندرسون، لورین دلبلیو (۱۳۸۴)، افزایش اثربخشی معلمان در فرایند تدریس، ترجمه محمدمامینی، تهران، انتشارات مدرسه.

18- Chien, Te-King (2007). Using the Learning Satisfaction Improving Model to Enhance the Teaching Quality, Quality Assurance in Education, Vol. 15 No. 2 Pp. 192-21.

۱۹- سلیمی، جمال؛ رضانی، قباد (۱۳۹۳)، شناسایی مولفه‌های تدریس اثربخش و ارزیابی وضعیت تدریس (مطالعه موردی

سوم، شماره ۳، ص: ۶۷-۵۱.

39- Killen, C. (1998), 'Creating positive interpersonal relationships in the classroom', *Journal for Effective Teaching Strategies* 3, 70-73.

۴۰- کردنوقایی، رسول؛ سیف، علی اکبر (۱۳۸۴)، تاثیر میزان دانش معلم از موضوع تدریس بر نحوه بیان مطالب و یادگیری دانش‌آموزان، *نشریه روان‌شناسی و علوم تربیتی*، شماره ۲، ص: ۳۴-۱۳.

۴۱- حدادنیا، نوروز؛ یوسفی سعدآبادی، رضا؛ فلاح، وحید؛ حداد نیا؛ سیروس (۱۳۹۲)، تاثیر اعتماد یادگیرنده نسبت به اثربخشی معلم و محتوای مورد تدریس بر میزان یادگیری او، *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، سال دهم، دوره دوم، شماره ۱۱ (پیاپی ۳۸)، ص: ۱۵۴-۱۴۵.

۴۲- بهادری، محمد کریم؛ رجیبی واسوکلایی، قاسم؛ رعآبادی، مهدی؛ یعقوبی، مریم (۱۳۹۳)، تحلیل روابط سیستماتیک بین مولفه‌های تاثیرگذار بر تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد با استفاده از تئوری گراف، *توسعه‌ی آموزش جندی شاپور، فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی*، سال پنجم، شماره ۱، ص: ۳۶-۲۸.

43- Mandira D, Farouk El, Abdulbari B. (1996). Student and faculty perceptions of the characteristics of an ideal teacher in a classroom setting. *Med Teach.* 18: 141-146.

44- Weshan, H. A. (1999). A study of effective teaching skills of preservice student teachers as perceived by cooperating teachers and university supervisors in Jordan. (Doctoral dissertation). Ohio University.

۴۵- ترک‌زاده، جعفر؛ ناصری جهرمی، رضا؛ رحمانی، هادی (۱۳۹۲)، شناسایی و اولویت بندی نیازهای آموزشی معیاری مهارت‌های تدریس اعضای هیات علمی بر مبنای الگوی شغل و شاغل (مطالعه موردی دانشگاه شیراز)، *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، سال دهم، دوره دوم، شماره ۱۱ (پیاپی ۳۸)، ص: ۱۰۲-۸۶.

۴۶- صمدی، معصومه (۱۳۹۲)، بررسی نقش دانش حرفه‌ای خودکارآمدی معلمان بر شیوه‌های ارتباطی مثبت و منفی آنان با دانش‌آموزان، *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، دوره ۱۰، شماره ۱۷، ص: ۱۲۶-۱۰۵.

۴۷- ریحانی، ابراهیم؛ امام جمعه، سید محمدرضا؛ صالح پور صدیق پور، بهرام؛ مرادی ویس، اصغر (۱۳۸۹)، ارزیابی دانش معلمان و دانشجویان ریاضی در درس هندسه با استفاده از نظریه ون هیل، *نشریه فناوری آموزشی*، سال پنجم، جلد ۵، شماره ۲،

self-efficacy, personality, and teaching effectiveness: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 12, 59-76.

30- Huang, Y. C., & Lin, S. H. (2014). Assessment of charisma as a factor in effective teaching. *Educational Technology & Society*, 17 (2), 284-295.

۳۱- علوی، موسی؛ عابدی، حیدر علی (۱۳۸۶). تجارب و درک دانشجویان پرستاری از مفهوم مربی اثربخش در آموزش بالینی. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ۷ (۲): ۳۲۵-۳۳۴.

۳۲- حسینی، سیده دلروز؛ حسامی، ارکان؛ حسامی، کژال (۱۳۹۱)، مقایسه‌ی خصوصیات یک مدرس خوب از دیدگاه دانشجویان دانشگاه کردستان و علوم پزشکی کردستان، *مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی*، ۵ (۳).

۳۳- اکبری، مجید؛ معین تقوی، امیر؛ قنبری، حبیب‌الله؛ باقری، محمد؛ عطوفی، عاطفه (۱۳۹۳)، مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان درباره خصوصیات یک معلم خوب در رشته دندانپزشکی، *مجله دانشکده دندانپزشکی، دوره ۳۸، شماره ۴، ص: ۲۹۰-۲۸۱*.

۳۴- یعقوبی، یاسمن؛ قلی‌پورمقدم، فرخ (۱۳۹۱)، بررسی ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری - مامایی و پیراپزشکی لنگرود، *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۴ (۲)، ص: ۴۰-۳۴.

۳۵- کیومرثی، فیروز؛ کامکاری، کامبیز؛ شکرزاده، شهره (۱۳۸۸)، ویژگی‌های مطلوب استادان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر از دیدگاه دانشجویان. *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، سال چهارم، شماره سوم، ص: ۱۰۱-۸۳.

۳۶- وحدانی، محسن؛ محرم‌زاده، مهرداد؛ سید عامری، میرحسین (۱۳۹۱)، ارتباط بین ابعاد شخصیت (مدل ۵ عاملی) و فرسودگی شغلی در معلمان مدارس استثنایی استان خراسان شمالی، *نشریه تعلیم و تربیت استثنایی*، شماره ۱۱۳، ص: ۱۴-۵.

۳۷- بخشایش، علیرضا (۱۳۹۲)، رابطه سبک‌های مدیریت کلاس با ویژگی‌های شخصیتی معلمان مدارس ابتدایی شهر یزد، *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، سال چهارم، شماره ۳، پیاپی ۱۴، ص: ۱۹۸-۱۸۵.

۳۸- شاهورانی، احمد؛ تلخ آبادی علیشاه، غلامرضا؛ تلخ آبی علیشاه، علیرضا (۱۳۸۸)، بررسی رابطه ویژگی‌های ارتباطات اثربخش معلم - دانش‌آموز با یادگیری ریاضی، *فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار*، سال

- ص: ۱۵۳-۱۶۵.
- تدریس توسط دانشجویان، پژوهش در آموزش علوم پزشکی، ۱ (۲): ۳۹-۴۴.
- ۵۶- حاجی‌زاده، محمد؛ صالحی، محمد (۱۳۹۲)، ارزیابی مولفه‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه‌های آزاد اسلامی، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، سال چهارم، شماره دوم، پیاپی ۱۴، ص: ۸۳-۹۰.
- ۵۷- صمدی، پروین؛ رجائی‌پور، سعید؛ آقا حسینی، تقی؛ قلاوندی، حسن (۱۳۸۷)، تبیین جو یادگیری اثربخش براساس مولفه‌های مدیریت کلاس درس در مدارس راهنمایی شهر ارومیه، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی الزهراء، دوره ۴، شماره ۲، ص: ۱۷۶-۱۵۵.
- ۵۸- قلی‌زاده، آذر؛ قنبری طلب، محمد؛ قنبری، علی (۱۳۹۱)، بررسی تاثیر انواع ارزشیابی بر پیشرفت تحصیلی در درس علوم تجربی پایه سوم ابتدایی دانش‌آموزان شهرستان لردگان، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال نهم، دوره دوم، شماره ۵ (پیاپی ۷۷)، ص: ۹۴-۸۲.
- ۵۹- فرج‌اللهی، مهران؛ حقیقی، فهیمه‌السادات (۱۳۸۶)، نقش ارزشیابی مستمر در تعمق یادگیری دانش‌آموزان پایه دوم مقطع ابتدایی شهر تهران، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۹۰، ص: ۱۱۶-۷۹.
- ۶۰- میرشاه جعفری، سید ابراهیم؛ شریف، مصطفی؛ قاسمی تادوانی، ستار (۱۳۹۰)، بررسی رابطه ارزشیابی کلاس در دو الگوی ارتباطی مکانیکی و ارگانیکی معلم با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، سال ششم، شماره دو، شماره پیاپی ۱۴، ص: ۸۲-۶۱.
- ۶۱- انتهایی آرانی، علی؛ حسینی، محمد؛ شکاری، عباس (۱۳۹۳)، بازخوردهای معلمان مجری و الگوی ارزشیابی توصیفی (کیفی)، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال یازدهم، دوره دوم، شماره ۱۶ (پیاپی ۴۳)، ص: ۱۳۱-۱۱۹.
- ۶۲- شریفیان، فریدون؛ نصر، احمدرضا؛ عابدی، لطفعلی (۱۳۸۴)، تبیین نشانگرهای تدریس اثربخش در دانشگاهها و موسسات آموزش عالی و میزان تحقق آن در دانشگاه اصفهان، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۱، شماره ۳-۴، ص: ۵۴-۲۵.
- ۶۳- عارفی، محبوبه؛ فتحی واجارگاه، کوروش، تادری، رحیم (۱۳۸۸)، دانش نظری و مهارت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی از نظریه یادگیری: معلمان دوره ابتدایی شهر همدان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۳، سال هشتم، ۴۸- نیک سرشت، شکوفه؛ امینی، میترا؛ بذرافکن، لیلا؛ کریمیان، زهرا؛ دلاوری، سمیه؛ فرج پور، ارزو؛ محمدی، الهه (۱۳۹۱)، بررسی ویژگی‌های مدرس اثربخش از دیدگاه دانشجویان پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی شیراز (E) ، دوازدهمین همایش کشوری آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مشهد.
- ۴۹- فرهادیان، فریبا؛ توتونچی، مینا؛ چنگیز، طاهره؛ حقانی، فریبا؛ اویس قرن، شهرام (۱۳۸۷)، بررسی نگرش اساتید نسبت به مهارت و نیاز آموزشی آنان در مورد روش‌های تدریس دروس عملی، مجله گام‌های توسعه در آموزش پزشکی مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دوره پنجم، شماره دوم، ص: ۱۴۷-۱۴۳.
- ۵۰- خزایی، طیبه؛ هدایتی، هایده؛ مقرب، مرضیه؛ مادرشاهیان، فرح (۱۳۸۹)، مهارت‌های تدریس نظری از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، فصلنامه علمی مراقبت‌های نوین دانشکده پرستاری و مامایی علوم پزشکی بیرجند، دوره ۷، شماره ۱، ص: ۲۰۱.
- ۵۱- دانش‌پژوه، زهرا؛ فرزاد، ولی‌الله (۱۳۸۵)، ارزشیابی مهارت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی، فصلنامه نوآوری آموزشی، شماره ۱۸، سال پنجم، ص: ۱۷۰-۱۳۵.
- ۵۲- میرمحمدی میبیدی، سید جلیل؛ مظلومی محمودآبادی، سید سعید؛ شریف پور، زهرا؛ شهبازی، حسن؛ محمدلو، اعظم (۱۳۹۱)، بررسی ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، مجله توسعه‌ی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۵، شماره ۹، ص: ۶۲-۵۲.
- ۵۳- اسلامیان، حسن؛ جعفری ثانی، حسین؛ گودرزی، زهره؛ اسلامیان، زهرا (۱۳۹۳)، رابطه بین هوش هیجانی و به کارگیری مولفه‌های تدریس اثربخش استادان دانشگاه علوم پزشکی مازندران، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۴ (۸)، صک ۶۹۴-۶۸۵.
- ۵۴- عندلیب، بهاره؛ احمدی، غلامرضا (۱۳۸۶)، میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان از نظر دانشجویی در سال تحصیلی ۸۶-۸۵، دانش و پژوهش در علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)، شماره پانزدهم، ص: ۸۲-۶۷.
- ۵۵- نصیری، ابراهیم؛ عسگری، فریبا؛ فغانی، معصومه؛ بهادری، محمدهادی؛ محمد قاسمی، فهیمه؛ حسینی، فریده؛ معقول، شهین (۱۳۸۷)، تدریس اثربخش؛ رویکردی براساس ارزیابی

ص: ۳۲-۵۲.

۶۴- عبدی، حمید؛ نصر، احمدرضا؛ میرشاه جعفری، سید ابراهیم؛ ربیعی، مهدی (۱۳۹۰)، رابطه دانش فراشناخت و میزان اثربخشی تدریس اعضای هیات علمی دانشگاه‌های دولتی، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۷، شماره ۷، ص: ۱۰۶-۸۳.

۶۵- نعیمی حسینی، فخرالزمان؛ زارع، حسین؛ هرمزی، محمود؛ شقاقی، فرهاد؛ کاوه، محمد حسین (۱۳۹۰)، تأثیر یادگیری موقعیتی بر انگیزش تحصیلی، پیشرفت تحصیلی و اضطراب امتحانات دانشجویان، مجله پژوهش‌های برنامه درسی، دوره ۱، شماره ۲، ص: ۲۰۰-۱۷۷.

۶۶- احمدی، فاطمه؛ صفری همت‌آبادی، طوبی؛ شکرباغانی، اشرف‌السادات؛ کردنوقایی، رسول (۱۳۹۰)، یادگیری فیزیک با نظام آموزشی فردی و مقایسه آن با نظام آموزشی سنتی، نشریه علمی فناوری آموزشی، سال ششم، جلد ۶، شماره ۲، ص: ۱۲۶-۱۱۹.

۶۷- پورظهیر، علی تقی؛ امین فر، مرتضی؛ باقری، سیفعلی (۱۳۸۸)، بررسی و مقایسه اثربخشی معلمان جذب شده از نهضت سواد آموزی و معلمان جذب شده از آموزش عالی و مراکز تربیت معلم در دوره ابتدایی، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، شماره دوم، ص: ۵۶-۳۷.

۶۸- اکبری منجرموئی، فاطمه؛ کشتی آرای، نرگس (۱۳۹۴)، رابطه بین ابعاد استاد اثربخش از دیدگاه دانشجویان با سبک‌های یادگیری آنها، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال دوازدهم، دوره دوم، شماره ۱۸ (پیاپی ۴۵)، ص: ۲۸-۱۳.

۶۹- اسلامیان، حسن؛ جعفری ثانی، حسین؛ اسلامیان، زهرا؛ سعادت منش، اسما (۱۳۹۲)، تأملی بر میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط استادان در دانشگاه فردوسی مشهد، اولین همایش مجازی راه اوران آموزشی، ۲۸ اردیبهشت ماه.

۷۰- رجایی پور، سعید؛ آقا حسینی، تقی؛ فرهنگ، ابوالقاسمی (۱۳۸۵)، بررسی رابطه بین کارکرد ارزشیابی و جو یادگیری، مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال سوم، ص: ۱۴-۱.

۷۱- خلخالی، علی؛ سلیمانپور، جواد؛ فردی، معصومه (۱۳۸۹)، ارائه مدلی جهت استقرار مدیریت کلاس درس سالم، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، سال اول، شماره ۲، ص: ۷۱-۶۰.